

60

de ani

în universitate

O carte dedicată profesorului **Mircea Flonta**

Vol. 2

editori

**MIRCEA DUMITRU
ADRIAN-PAUL ILIESCU
VALENTIN MUREȘAN
COSMIN VĂDUVA**

**E d i t u r a
Universității
din București**

60

de ani în universitate

O carte dedicată profesorului Mircea Flonta

Vol. 2

editori

MIRCEA DUMITRU
ADRIAN-PAUL ILIESCU
VALENTIN MUREȘAN
COSMIN VĂDUVA

editura universității din bucurești®

2015

Despre fundamentele normative ale vieții universitare

Adrian Miroiu

În vara anului 1973 veneam prima dată la București, pentru a da concursul de admitere la Facultatea de Filosofie a Universității. Contrar obiceiurilor vremii, nu mă pregătisem cu niciun profesor (nu luasem meditații), citisem singur atât cât mă pricepusem. Mă simțeam totuși competitiv, fiindcă aveam un as important: marea mea descoperire, cu câteva luni înainte de concurs, fusese un manual recent apărut la Editura Politică, *Materialismul dialectic*, pe care literalmente îl devorasem. Sigur, erau câteva capitole în manual pe care le citisem ca pe niște povești (eram deja obsedat de povestirile science-fiction), cu îndoială că în ele era de găsit și conceptul. Îmi aduc aminte și acum de capitolul în care era tratată cea de-a treia lege a dialecticii, negarea negației: era în acel capitol orice, de la chestiuni metafizice la lupta dintre socialism și capitalism; totul se lega de orice, încât îți venea să pui sub lacăt orice cenzurare și să te lași cu totul în voia ispitei de a sburda lăsând deoparte orice rigoare și orice exigență. Nu așa ceva îmi doream. Dar erau părți întregi ale manualului care, atunci, mie mi-au deschis o lume nouă, de care nu știam. Am aflat prima dată despre unele dezbateri din filosofia științei (filosofia matematicii și a fizicii, în particular a celei cuantice) sau despre structuralism. Capitolele grupate în secțiunea intitulată "Teoria cunoașterii" m-au fascinat. Era altceva (bâjbâind, mă întrebam pe atunci totuși ce au ele în comun cu ceea ce auzisem până atunci despre materialismul dialectic). Era acolo rigoarea mângâietoare în care mă simțeam mai în pielea mea. (Iar eu exact acest lucru căutam. Cu o vară înainte, ferm convins că voi studia matematica, găsisem în podul casei bunicilor, undeva într-un sat în Bărăgan, un alt manual, care mă uluise prin simplitatea lui, dar și

printr-o precizie și o rigoare dezarmante: *Manualul de logică* al lui I. Petrovici. Autorul era filosof, se vedea că tratează temele din această perspectivă, a implicațiilor mai generale ale logicii; mi-am zis: pentru mine e mai potrivită o abordare de acest fel – și atunci m-am hotărât să merg la Facultatea de Filosofie¹.) Autorii celor patru capitole erau Mircea Flonta, Cornel Popa și Ilie Pârvu. Cel puțin trei teme tratate în volum au însemnat atunci pentru mine deschiderea unor lumi noi: rolul limbajului, teoria adevărului, analitic/sintetic și apriori/aposteriori. Îndeosebi ultima temă. Era tratată și din perspectivă filosofică (ce tipuri de cunoștințe avem) dar și din perspectiva logicii (teoria adevărului). Pe de o parte aveam impresia că dădusem peste un tărâm cu totul nou; dar pe de alta nu eram deloc sigur că înțelesesem ceea ce citisem, când poate doar crescusem la paroxism întrebările mele.

Concursul la probele scrise trecuse. Primisem o notă îndeajuns de mare, iar mulți dintre ceilalți candidați primiseră note îndeajuns de mici, încât știam că puteam să mă comport chiar dezastruos la proba orală (filosofie) și tot aș fi avut o medie care să mă asigure că voi deveni student. (Și era oarecum stringent să trec concursul de admitere: în acel an tocmai intrase în vigoare o lege care trimitea candidații declarați admiși la facultate nu pe băncile universităților, ci în armata cu termen redus – opt luni de armată, spre deosebire de cea regulată, care însemna exact un an și patru luni, și care era inevitabilă dacă nu luam acel concurs. Or, dacă ar fi fost să merg acel an și patru luni de armată îmi era clar că șansele mele de a mai parcurge vreodată studiile universitare scădeau simțitor.) În acea zi se susținea

¹ A existat și o altă împrejurare care m-a determinat să vreau să studiez filosofia. Eram spre sfârșitul clasei a XI-a când am împrumutat de la biblioteca Liceului "B.P. Hașdeu" din Buzău, unde eram elev, un exemplar al cărții *Situația clasei muncitoare din Anglia* de F. Engels. Nu îmi amintesc de ce am ajuns să o citesc; dar impresia pe care a avut-o cartea asupra mea a fost copleșitoare. Cum se știe, Engels avea și un talent literar extraordinar. (Când eram student în anul al III-lea aveam un curs de istorie a marxismului, pentru care am studiat numai operele de tinerețe ale lui Marx și Engels. Există un volum care cuprindea lucrările celor doi de până prin 1844; stăteam atunci colegii și citeam cu glas tare poemele lui Engels.) Imaginea nedreptăților sociale din Anglia mijlocului de secol XIX pe care o dezvăluia Engels era profundă; aceasta, alături de spectrul unei lumi a egalității au fost două idei care m-au tot urmărit de atunci.

proba orală. Erau două comisii, iar rîndul meu venea spre seară târziu (chiar începuse să se întunece). Eram cu ambii mei părinți în București; țin minte cum în acea seară mama a venit la mine, pe holul din fața sălii unde se ținea examenul, și mi-a spus, cu un ton scăzut și îngrijorat, că a auzit alte mame, la rîndul lor venite cu copiii, vorbind că una dintre comisii (evident, se va dovedi că era exact cea la care fusesem repartizat) e mult mai aspră: cine va avea nenorocul să fie examinat de membrii aceleia ar fi bine să își ia adio de la obiectivul de a deveni student. Și aceasta fiindcă din ea făcea parte profesorul Flonta, care – de ce oare exact acum?! – se întorsese din Germania. Îmi aduc aminte că informația nu m-a tulburat decât foarte puțin (cum ziceam, mă simțeam deja admis, oricare ar fi fost nota pe care urma să o primesc). Eram curios să îl văd pe profesorul Flonta. Citisem cu minuție capitolele sale din manual, speram că înțelesesem îndeajuns de mult. (Dar din păcate nu știam că perspectiva pe care o adoptase în manual era deja pentru dînsul istorie: eu eram un fel de piagetian, câtă vreme anii din Germania însemnaseră mult pentru profesorul Flonta în apropierea de filosofia analitică.)

Am plecat confuz de la proba orală (pe atunci, sediul Facultății de Filosofie era în clădirea în care azi e numai Facultatea de Drept). Primisem o notă mare, știam că luasem examenul. Dar mai important fusese faptul că nu întâlnisem un căpcăun, ci o persoană care îmi zâmbise și care chiar avusese un fel de dialog cu mine. În locul răcelii pentru care mă pregătisem, avusesem în față o căldură blajină care dădea încredere, iar nu încordare. Unul dintre subiectele pe care trebuise să îl tratez se referea la rolul științei în societate. Țin minte că la un moment dat încercasem să vorbesc despre locul pe care îl avea știința într-o societate socialistă (era în manual, iar eu bănuiam că e neapărată nevoie să amintesc acest lucru). Dar profesorul Flonta intervenise calm: Bine, bine, treci peste asta. Încearcă mai curând să vorbești despre progresul științific. – Mi-a fost limpede că în viitor trebuia să mă ghidez după alte valori decât cele care păreau să fie dominante.

Atâta fusese prima mea experiență universitară. Am plecat din nou în orașul meu, pentru o vară în care am început să studiez logica, cea clasică dar și cea matematică, de unul singur și citind ce găseam. Pe profesorul Flonta l-am reîntâlnit mult mai târziu. Un an întreg universitar făcusem armata la vânătorii de munte, la Câmpulung-Muscel, alături de ceilalți

colegi. Abia în anul doi dânsul ne predă – ca atâtor alte generații – cursul de teoria cunoașterii (făceam împreună atât cursul, cât și seminarul).

Anii petrecuți în facultate au reprezentat pentru cei din generația mea o perioadă de mare deschidere intelectuală. Trecuse epoca stalinistă a închistării. Dimpotrivă, ceea ce fusese interzis pentru generațiile anterioare pentru noi era obligatoriu (marii clasici ai filosofiei, de la Platon la Aristotel la Kant și la Hegel). Iar dacă din cursurile noastre a lipsit ceva, a fost exact marxismul. Chiar cursul dedicat marxismului se oprea la scrierile lui Marx de prin 1843. Am avut colegi care se plâneau că nu studiază marxismul în facultate și, de aceea, au format un cerc informal de studii marxiste, în cămin. (Îmi amintesc că, atunci când ei au ajuns să studieze *Capitalul*, am făcut cu unul dintre ei un troc: am dat un exemplar din lucrarea lui Marx pe *Frații Karamazov*.) Iar în ce privește "îndoctrinarea", următorul episod cred că este relevant. Eram în anul întâi când la București avea loc Congresul al XI-lea al PCR. Congresul adoptase vestitul *Program* care fixa obiectivele pentru ceea ce s-a numit „construirea societății socialiste multilateral dezvoltate”. Într-o dimineață la cursul de materialism dialectic vine profesorul Alexandru Valentin și ne anunță că e dispoziție ca la acest curs să se studieze tot semestrul, capitol cu capitol, respectivul *Program*. Și o oră ne povestește despre el. Mărturisesc că ideea nu ne părea rea, cel puțin în sensul următor. Noi discutăm așa-numitele izvoare ale marxismului. Cel mai important, cel puțin atunci când aveam în vedere cursul de materialism dialectic, era reprezentat de filosofia clasică germană. Iar profesorul Valentin insista, neconținut și consecvent, pe Hegel și pe influența acestuia asupra filosofiei ulterioare. Tocmai avusesem de citit vestitele paragrafe despre stăpânire și servitute din *Fenomenologia spiritului*, iar chinul nostru de a înțelege ceva fusese pe măsură. Așa că paginile din *Program* păreau că ne iartă de "munca amară a gândirii", ca să folosesc tot o expresie hegeliană. Numai că pauza de după prima oră se sfârșește, intrăm din nou la curs iar profesorul Valentin ne anunță că, potrivit *Programului*, toată activitatea PCR se bazează pe materialismul dialectic, iar că pentru a-l înțelege bine (iar noi trebuie să îl înțelegem bine!) e nevoie să îi cunoaștem izvoarele, dintre care cel mai important e filosofia clasică germană... prin urmare înapoi la Hegel!

Ce a urmat pentru mine după reîntâlnirea cu profesorul Flonta pesemne că a fost comun multor alți colegi, care în anii '70 sau '80 am studiat filosofia în București. Aș vrea să disting aici între două aspecte. Mai întâi, a fost tot ansamblul a ceea ce am putea numi relația dintre profesor și student. (Nu îmi place defel să încerc să invoc raporturi înălțătoare și metafizice, să vorbesc despre ideile de maestru și de discipol. Probabil că s-ar putea încerca să fie descrise și astfel relațiile studenților profesorului Flonta cu dânsul. Dar nu cred că astfel s-ar reda exact în ce au constat acestea. Relația maestru-discipol este una aristocratică, verticală; pe cea dintre profesor și student am privit-o întotdeauna ca una mai degrabă orizontală – de respect și chiar de prietenie. În acest sens nu pot folosi vorbe mari, când cele de zi cu zi cred că exprimă mult mai bine ceea ce am trăit.) Am învățat să gândim într-un anumit fel, să fim în stare să tratăm problematici diverse cu rigoare și cu înțelegere. Am învățat ce înseamnă să respecti munca performantă, cât de important este să pui temelii puternice, să îți clădești casa pe stâncă, încât oricât va cădea ploaia, vor veni râurile mari ori vor sufla vânturile, ea să nu cadă. Mi-aduc aminte că la cursul profesorului Flonta aveam seminarii pentru care trebuia să fi citit numai trei-cinci pagini; și la fel s-a întâmplat, mai târziu, în anii '80, la cercul Wittgenstein. Dar la sfârșit știam cât e de important să ai bazele sigure, încât să poți apoi face ordine în diversitatea atât mare cu care te confrunți apoi. Poate la fel de important pentru lumea apărută după 1989 și în care am intrat imediat cu toții, e faptul următor: profesorul Flonta ne pusese în legătură cu filosofia care se practica atunci în lume. Eram deja (fără a fi totuși conștienți încă pe deplin de acest lucru) în temă cu ideile și cu direcțiile de cercetare din universitățile occidentale.

Erau totuși atunci două lucruri care ne lipseau. Cea care atunci ne părea ca fundamentală consta în penuria de literatură la care aveam acces. Dar astăzi cred că altceva era de departe mai important: nu avusesem până în 1989 posibilitatea să ne integrăm efectiv în comunitățile internaționale de cercetare. Lipsa de fonduri de atunci și până astăzi nu a făcut ca această situație să se schimbe decât prea puțin pentru majoritatea cercetătorilor. Asta când știm prea bine cât de important este să participi la viața acestora. Să dau un exemplu.

Evident, ca orice tânăr care îl citise pe Th. Kuhn, știam că uneori membrii unei comunități de cercetători, din diverse motive (unele chiar foarte materiale) renunță la o anumită abordare. Chiar dacă la un moment dat înfloritoare, și adunând împreună un număr mare de cercetători, o astfel de comunitate se poate prăbuși realmente într-un timp foarte scurt. Am simțit și eu consecințele unei astfel de schimbări. În anii '80 fusesem cu totul prins de ceea ce se chema teoria structuralistă a științelor empirice, care avusese ca principali promotori pe J.D. Sneed și W. Stegmüller. La noi în țară profesorul I. Pârvu introdusese cu entuziasm această perspectivă. Profesorul Flonta era mai reținut, iar eu credeam că motivul principal era acela că nu era foarte prietenos cu abordările mai curând formalizate. În ce mă privește, scrisesem și câteva articole, unul publicat într-o revistă bună la acel moment, care chiar ajunseseră să fie citate. Câteva reviste importante de filosofie a științei erau oarecum dominate de autori care lucrau în această perspectivă; tineri cercetători își dăduseră doctoratul și publicaseră în domeniu. Dar spre sfârșitul anilor '80 se petrecuseră evenimente cu un impact important: pensionarea și apoi moartea lui Stegmüller, care antrenaseră pierderea unor fonduri importante, ca și inabilitatea lui Sneed de a-și promova ideile fuseseră factori importanți. Aveam să aflu însă de aceste schimbări mai târziu. Un moment edificator a fost Congresul mondial de filosofie de la Boston, în 1998. Am mers la sesiunea în care C.-U. Moulines, urmașul lui Stegmüller, avea o prezentare. Erau doar cinci-șase filosofi prezenți, nici aceia foarte entuziasmați. Moulines avea după părerea mea o comunicare foarte interesantă; nu încerca să fie foarte tehnic, iar ideile formulate erau proaspete și păreau să fie fructuoase. Dar abordarea își trăise traiul: reacțiile de după prezentare nu au fost incitante, iar după aceea impactul lucrărilor publicate a ramas mai mult decât modest². (Mai târziu, l-am întâlnit pe unul dintre cei care, tânăr fiind, avusese contribuții importante în teoria structuralistă a științelor empirice. Nici nu mai voia să vorbească despre acea perioadă a activității sale.)

² Sigur, când vorbesc aici de impact îl am în minte pe cel academic – care nu văd cum altfel s-ar putea măsura mai bine decât făcând apel la citările pe care le obțin lucrările.

Și totuși, se construise deja în jurul profesorului Flonta un răsad pentru participarea la viața filosofică internațională, ba chiar ceva mai mult: o comunitate de oameni care împărtășeau idei, valori, norme de comportament. Erau mai întâi acele idei, valori și norme care fac posibilă o activitate de cercetare în care ideile pot fi discutate, criticate, îmbunătățite. O comunitate de oameni care se citeșc (sau se pot citi și își pot înțelege reciproc scrierile, chiar dacă pot fi în domenii de cercetare – filosofice sau nu neapărat – diferite), care se recunosc că fac parte din aceeași familie intelectuală; și care, de asemenea, aderă la valori ferme ale muncii academice. Am învățat aceste lucruri și am încercat, mulți dintre noi, să le întrupăm în alte momente, în alte locuri și în alte condiții³.

Aș vrea să insist însă asupra unei alte chestiuni legate de valorile și de normele de care vorbeam. Repetitive, interacțiunile noastre cu profesorul Flonta se constituiau în ceea ce azi aș numi instituții: ansambluri de reguli, norme care constrâng acțiunile pe care le facem și care ne impun limitări asupra modului în care ne comportăm. Uneori e util să deosebim în felul următor între reguli și norme: regulile sunt impuse de o autoritate externă, în timp ce normele sunt interiorizate; limitarea care privește comportamentul nostru vine chiar din noi. Dar mai există ceva important în ce privește instituțiile.⁴ Anume, am avut întotdeauna sentimentul că tipul de

³ Am să dau un exemplu: în anul 2001 am părăsit Facultatea de Filosofie a Universității din București și am devenit profesor de științe politice la pe atunci încă recent înființata Școală Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Am avut șansa să am un număr mare de doctoranzi, foarte mulți dintre ei extrem de talentați. Cursurile mele se încadrau în ceea ce se numește teoria alegerii raționale, mai precis teoria instituțională de tip alegere rațională. *Volens-nolens*, doctoranzii au studiat operele fundamentale ale acestei abordări; aveam multe seminarii comune (care pentru ei se terminau adesea aproape de miezul nopții, în vreun bar sau un mic restaurant în care discutau în continuare ori textele indicate, ori lucrarea vreunui dintre ei care tocmai și-o susținuse ca referat). Pentru mine, cel mai important a fost faptul că ei au devenit o comunitate în lumea academică românească (în care și azi așa ceva e încă foarte greu de întâlnit).

⁴ Aici mă situez pe o anumită concepție asupra instituțiilor, cea așa-numită a echilibrului. Instituțiile sunt reguli care constau în prescrierea acelor comportamente care au ajuns să fie acceptate de participanții la un anumit tip de interacțiuni

interacțiune pe care l-am avut nu doar eu, ci și ceilalți colegi cu profesorul Flonta e ceva care nu existase dintotdeauna, ci se construiseră la un moment dat; în același timp însă nu aș fi putut spune cu claritate când și cum se întâmplaseră toate acestea. Și totuși, normele apăruseră: într-un fel oarecum natural comportamentele noastre deveniseră previzibile, fără surprize, constrânse de către acestea⁵. Mai mult, într-o lume a schimbărilor, ele păreau atât de trainice că păreau că țin de alte resorturi decât cele cotidiene.

În acest sens poate că exemplul următor este relevant. În anii '80 participam la seminarul Wittgenstein condus de profesorul Flonta; ne întâlneam o dată pe lună, vinerea dupăamiază, în sala mică a bibliotecii Facultății de Filosofie. În cele două ore ne rupeam de lumea reală (evident, atunci chiar ne doream mult astfel de evadări!). În același timp, simțeam că întâlnirile noastre promovează și exprimă valori de bază în relațiile umane: seriozitatea în munca intelectuală,

ca fiind cele mai bune răspunsuri la comportamentul celorlalți. Pentru filosofi, probabil că cel mai cunoscut exemplu de instituție, înțeleasă în acest fel, este convenția. (Explicarea convenției în acest sens vine de la D. Lewis, *Convention. A Philosophical Study*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1969.) Convenția este o regularitate în comportamentul membrilor unui grup: ea este un echilibru stabil într-un joc necooperativ, repetat în mod indefinit. Aceasta, fiindcă este în interesul fiecărui actor să urmeze o anumită strategie dacă toți ceilalți (sau aproape toți ceilalți) urmează acea strategie. Mai mult, convenția este o constrângere care nu se impune dinafară, ci care se „auto-impune”. Căci convenția implică faptul că echilibrul ar fi putut fi altfel (la stopuri ne putem imagina că se poate adopta convenția să traversăm când apare nu culoarea verde, ci cea roșie).

Adesea înțelegerea instituțiilor ca echilibre în comportamentul oamenilor e realizată apelând la ideile evoluționiste. În acest sens, o convenție este stabilită nu fiindcă a intervenit un actor care elaborează regulile sau care le aplică, ci pentru că ea este rezultatul unui proces evoluționist. Pe măsură ce oamenii interacționează, actorii tind să dezvolte anumite percepții ale mediului, preferințe, obișnuințe, abilități comune care configurează o anumită convenție (sau, mai în general, o instituție). Aceasta este așadar un echilibru stabil în comportamentul oamenilor. Sigur, uneori o convenție poate să fie codificată juridic, iar statul poate juca un rol important în impunerea și menținerea ei; dar, așa cum au accentuat unii filosofi precum Hume, ori mai recent Hayek sau Sugden, în cazuri foarte importante regulile jocului sunt instituții care evoluează spontan.

⁵ Aici mă repet: spun că instituția pe care o am în minte constă într-un echilibru stabil al comportamentelor actorilor.

respectul pentru ce au realizat colegii ori cei de dinaintea noastră, chiar o anumită rigiditate în apărarea și în promovarea valorilor în care credem. În noiembrie 1989 stabilisem ca următoarea întâlnire a cercului Wittgenstein să fie pe 22 decembrie la ora 14, când Radu Solcan urma să facă o prezentare. Dar 22 decembrie s-a întâmplat să fie ziua în care a avut loc prăbușirea regimului de până atunci. Și totuși, Radu a venit la ora 14, cu tema făcută, la sala mică a bibliotecii. În jur totul era haos, toată lumea se mișca accelerat; or, gestul lui era semnalul că ce era important și valoros trebuie păstrat și urmat.

În primii ani de după 1989, mai mult decât în cei care au urmat, confruntarea dintre principii și valori care nu se suprapuneau sau chiar erau în coliziune între ele a fost vizibilă și în Facultatea de Filosofie, dar și, mai accentuat poate, în Universitatea din București; de la mărunțișuri la chestiuni care sunt definitorii pentru ideea (sau instituția) de universitate. A fost o vreme în care pozițiile erau foarte clare, distincțiile și opozițiile ferme. (Chiar dacă erau voci care susțineau că, dimpotrivă, nu trebuia așa ceva. E pilduitoare, în acest sens, reacția vehementă a unor studenți, imediat după schimbările din decembrie '89, împotriva predării logicii în facultate: fiindcă aceasta ar solicita o rigoare opresivă și ar pune granițe gândirii libere.) Într-un fel, a fost atunci vremea de aur a unui normativism necesar. Profesorul Flonta a fost atunci între promotorii cei mai intransigenți, mai fervenți și mai vizibili ai acestuia. Nu poți spera să apară instituții care să susțină excelența (în cazul nostru, practicarea performantă a filosofiei) dacă nu indici dintru început standarde înalte și bine întemeiate. Comportamentul fiecăruia care încearcă să intre în comunitate ar urma să fie constrâns de acestea, iar instituțiile care se vor crea ar urma să graviteze în raport cu acestea.

Probabil că una dintre frustrările mari pe care le accentuase perioada de dinainte de 1989⁶ fusese cea a promovării fără merit, a

⁶ Nici acum nu sunt sigur cum ar fi cel mai bine să numesc acea perioadă. Poate că pentru întreaga epocă scursă între 1948 și 1989 ar fi de ales între termenii "comunism" și "socialism". Eu prefer să zic "perioada socialistă": așa era denumită și oficial, iar evident termenul "comunism", inclusiv din denumirea partidului unic al vremii, indica direcția, obiectivul de atins, nu însă și starea reală. Pentru perioada anilor '80 prefer să spun că aveam o autocrație.

contraselecției (pe care chiar un bard al vremurilor nu ostenea să o denunțe). În răspăr, credeam că stă în putința noastră să formulăm principii clare privind modul în care oamenii trebuiau selectați pentru anumite funcții și poziții. Aveam în noi ceva din utopia weberiană că se poate crea o ordine rațională în societate: meritul, pur și simplu, ar trebui să definească ascensiunea pe scara socială (iar parte a acestui merit părea să fie neapărat o anumită vocație socială – să vrei să promovezi bunul public). Or, în universitate această cerință avea o expresie clară și imediată. Atunci ni se părea atât de normal să vorbim de "cetatea universitară", expresie prin care încercam să definim în primul rând faptul că valorile care trebuiau promovate în ea erau cele ale excelenței intelectuale⁷. Pentru mine primii ani de după 1989 au fost unii în care doream să cred că ordinea normativă pe care o apreciam ca fiind cea corectă se instaurează efectiv în viața universitară. Iar exemplul profesorului Flonta era unul definitoriu. I-a sprijinit (alături de alți colegi ai săi din facultate) pe cei atunci tineri, care performaseră sau promiteau să performeze; și simetric – dar cu atât mai important cu cât un astfel de comportament este atât de rar – s-a opus ca unii oameni să ocupe poziții academice pe care nu le meritau. Mi se părea normal acest lucru, era ce sperasem; și consideram că astfel de comportamente construiesc încet, dar sigur o instituție a universității pe care o puteam defini ca un ideal: o universitate concentrată spre excelență și bazată pe recunoașterea muncii performante. O muncă împlinită într-o măsură importantă din vocație, prin aceea că servește "adevărului" necontaminat de interese individuale (fapt care îi conferea o legitimitate suplimentară).

Îmi aduc aminte aerul proaspăt care răzbătea atunci în facultatea de filosofie; cursuri reconstruite, alte cursuri, alte modalități de a relaționa cu studenții, alte publicații. Acum aș spune că era vremea în care instituția universității pe care o visam se

⁷ Nu ar fi bine că legăm această expresie de ideea ruperii dintre universitate și lumea dinafara ei. La sfârșitul anilor '90, când mai multi colegi încercam să promovăm o implicare mai mare a universității în "cetate" (atunci aveam în vedere îndeosebi o mișcare spre "universitatea antreprenorială"), alții contrapuneau acestei imagini o alta, a universității ca mănăstire, în spatele porților căreia ești ferit de mîzga dinafară.

construia ca un set de valori și de norme pe care eram deschiși să le acceptăm și să le promovăm. O vreme ca aceea nu putea fi una în care acțiunile se bazau pe puncte de vedere șlefuite îndelung; mai degrabă opțiunile erau formulate brut, cu intransigență. Nu eram atât de mult interesați de codificarea formală a normelor, cât de afirmarea lor clară și, adesea, în modalități exemplare. Așa am perceput, de atunci încoace, rolul pe care îl avea profesorul Flonta: de a arăta, în situații concrete, cum se întrupează acele valori. Și sunt multe exemple pe care, la o adică, le-aș putea da privind atitudinile și poziții pe le care le-a luat atunci în diverse chestiuni ce țineau de viața Universității din București. Unele sunt acompaniate de amintiri plăcute, altele tocmai dimpotrivă.

Cred că interesul scăzut pentru codificările formale avea un sens crucial. Pe de o parte, consideram că ține de structura comportamentului academic faptul că poți să îl prezinți ca universalizabil. Pe de altă parte, aceste norme credeam că au o prioritate față de toate celelalte, care constrâneau activitatea în cadrul universității. Cu alte cuvinte, instituția care credeam că se construia era cea a eticii universitare: un set de norme și de valori atât de puternic încrustate în viața universitară încât sunt capabile să o regleze cu o putere care nu are cum să fie pusă la îndoială.

Dacă astăzi mă uit înapoi, cred că aceste atitudini, acest mod de a vedea lucrurile erau corecte; dar incomplete. Căci nu am putut prevedea (evident, cine ar fi putut să aibă o experiență relevantă?) că pe termen lung funcționarea instituțiilor devine tot mai dependentă de structurile organizatorice, de modul în care nu doar activitățile obișnuite, ci și valorile și normele ajung să fie controlate prin birocratizarea lor. Am să dau doar un exemplu: azi evaluarea activității științifice este redusă într-o mare măsură la îndeplinirea unor cerințe formale, cuantificabile. Și chiar dacă "știm" că performanța academică a unei persoane este cât se poate de modestă, formal nu mai ajungem să putem spune acest lucru; comunitatea academică nu face așa ceva prin pârghiile pe care le are la dispoziție (de pildă, reviste de specialitate), comisiile de concurs au colții piliți. (Patologia este în fapt mult, mult mai gravă: când furtul intelectual nu este denunțat în spațiul public – ba chiar, cu o ingenuitate

dezarmantă, nici măcar în spațiul academic-, când mediocritatea, botezată "îndeplinirea standardelor de calitate", este promovată sistematic în mulțimea de organizații numite universități, dar și la nivelul sistemului, acest exemplu bănuie că este doar unul minor. Dar încă pilduitor!) Astăzi, logica birocratică a funcționării universității prevalează asupra logicii normative. De fiecare dată când întâlnesc astfel de situații îmi aduc aminte de primele înfrângeri ale principiilor etice: de anii '90 și de avertismentele pe care profesorul Flonta le-a dat atunci, adesea cu succes, dar și cu (primele) înfrângeri.

Dar poate tocmai de aceea e nevoie să ne rezeăm de acei stâlpi care ar putea să păstreze puțința revigorării. Acesta este unul dintre darurile pe care le-am primit de la profesorul Flonta: puterea de a crede că munca temeinică contează, că trebuie susținută și că, probabil pe termen lung, aprecierea ei corectă va și prevala.